

Latgales ielas vēsture

Latgales iela Rēzeknē ir viena no pilsētas senākajām iela. Tā sevī glabā nenovērtējamu kultūrvēsturisko mantojumu, kas slēpjas ielas vidē, arhitektūrā un mākslas objektos. Līdztekus un saistībā ar pārmaiņām, notikumiem, kas risinājušies Rēzeknē desmitu un simtu gadu laikā, mainījās gan iela, gan tās arhitektūra, gan arī nosaukums. Par spilgtākajiem ietekmējošajiem faktoriem var uzskatīt valsts valdošās varas maiņas, reformas, revolūcijas, kā arī Pirmā un Otrā pasaules kara laika norises un rezultātus.

Ielas pirmsākumi var tikt meklēti 18. gadsimtā, kad Rēzekne sāk attīstīties kā pilnvērtīga pilsēta. 1773. gadā Rēzekne ieguva pilsētas tiesības, savukārt 1778. gadā tika apstiprināts pilsētas teritorijas jaunais plānojums. Tobrīd un vēl daudzus gadus nākotnē pilsētas galvenās ielas funkciju pildīja tieši mūsdienu Latgales iela.¹ Tā bija svarīga gan transporta kustības, gan tirdzniecības attīstības, gan arī sakaru sistēmas sekmēšanai Rēzeknē (tolaik – Režica).² Šajā laikā ielā nebija daudz celtņu vai citu pilsētvidi veidojošu objektu. Tā sastāvēja vien no vienu stāvu augstām guļbūves mājām. Tikai 1792. gadā tika uzbūvēta pirmā ķieģeļu celtnē – mūsdienās mums pazīstamā Katoļu vidusskolas ēka.³ Sākot ar 18. gadsimtu, pilsētas laukumos aizsākās akmens un koka celtņu būvniecība, kuras izcēlās ar unikālu fasādi. Akmens ēkām bija raksturīgi kalti dzelzs balkoni, vārti un vējbrīdītāji.⁴ Balsoties uz Vitebskas guberņas vēsturi, zināms, ka Režica ieņēma godpilno ceturto vietu akmens māju skaita ziņā.

19.-20. gadsimta mijā tapa arī raksturīgās būves no sarkanajiem ķieģeļiem. Latgales jeb tolaik dēvētā Lielā iela bija pirmā iela pilsētā, kurā parādījās sarkano ķieģeļu mājas.⁴ 19. gadsimta beigās no jauna tika uzcelta mūra katoļu baznīca – Rēzeknes Vissvētākās Jēzus Sirds Romas katoļu katedrāle.⁵ Tā, tāpat kā neliela daļa no tā laika arhitektūras, ir saglabājusies līdz mūsdienām, un tāpēc ir ļoti vērtīga. Ielā 19. gadsimta 90. gadu sākumā Rēzeknē sāka darboties pirmais fotoateljē un fotogrāfs Abrams Leibovičs.⁷ Ielas nosaukumi šajā laika posmā variēja no Lielās ielas līdz Lielajai Ludzas ielai jeb krievu valodā dēvētajai *Большая Люцинская* (sakarā ar ceļu Režica – Ļučina (mūsdienās Rēzekne – Ludza)), bet vēlāk, 1907. gadā – par Stolipina prospektu.³ Respektīvi, nosaukums Stolipina prospekts tika dots pēc norimušās 1905. gada revolūcijas Krievijas impērijā par godu Krievijas impērijas iekšlietu ministram un revolucionārās kustības pretiniekam Pjotram Stolipinam.

¹ Rūsiņa, L., Rēzekne. Latgales garīgā centra aprises, 8. lpp.

² <https://rezekne.lv/ko-redzet/latgales-ielas-prospekts/>

³ Знамя труда (18 декабря 1973)

⁴ Панорама Резекне - ISSN 1407-9593. - (18 мая 2018), 24. lpp.

⁵ Zilgalvis, Jānis. Neogotika Latvijas arhitektūrā. Rīga: Zinātne, 2005, 252. lpp.

Līdz pat 20. gadsimta sākumam pilsēta un arī Latgales iela turpināja augt un izplesties. Iela Stolipina prospekta nosaukumu saglabāja līdz 1917. gadam – liktenīgās Februāra revolūcijas laikam, kas aizsāka 1917. gada Krievijas revolūciju un rezultātā – Krievijas impērijas sabrukumu. Šajā periodā vietējie iedzīvotāji noplēsa ielas nosaukuma plāksnes, tādējādi izrādot savu attieksmi un nīstošo nostāju pret valdošo varu. Ielu šajā pārmaiņu starpbrīdī dēvēja vienkārši par “galveno”.³

1918. gadā vācu okupanti ieņēma Latvijas teritoriju. Karš, tāpat kā visu Latviju, ietekmēja Rēzekni, izraisot deindustrializācijas un deurbanizācijas procesus, politiskas un administratīvas pārmaiņas.⁶ Respektīvi, arī iela cieta kara postu un tika dēvēta par Hauptstrāsi (*no vācu val. Hauptstraße – galvenā iela*).^{3 7} 1919. gadā Sarkanā Armija sāka Latgales teritorijas atbrīvošanu, tautā vēlēja Padomju varas orgānus, savukārt iela pārtapa par Latgales prospektu.¹² 1919. gadā šīs ielas sarkano ķieģeļu ēkā, kuru dēvē par Ērgļa aptieku, atradās Latvijas Komunistiskās partijas Rēzeknes apriņķa komiteja, bet vēlāk – Latvijas padomju valdības mītne, kuru vadīja Pēteris Stučka.⁸

Laikā pēc Latvijas valsts nodibināšanas Rēzeknē attīstījās saimniecības un kultūras joma.⁹ 1920. gadā ielā parādījās Armijas Ekonomiskais veikals (mūsdienās tā dēvētais Universālveikals), kas bija paredzēts karavīru nodrošināšanai ar patēriņa precēm.¹⁰ 20.-30. gados par centrālo laukumu attīstījās ielas posms no Rēzeknes Vissvētākās Jēzus Sirds Romas katoļu baznīcas līdz Janopoles ielai (mūsdienās Bukmuižas iela). Tuvāk Janopoles ielai tika uzceltas divstāvu sarkano ķieģeļu dzīvojamās mājas ar skaistām fasādēm. Pirmajos stāvos atradās pilsētā pazīstamu saimnieku veikali. 30. gadu sākumā mūsdienu Katoļu skolas laukuma teritorijā atradās divstāvu policijas ēka. Ielas vidē viss liecināja par tirgus klātieni, kam bija nozīmīga loma pilsētas infrastruktūras attīstībā. Gar ietvēm uz bruģa atradās vairāki zirgu pajūgi. Visu preču aizgādāšanu veica vietējie piegādātāji. Gar brauktuvi rindojās telegrāfa un telefona sakaru līniju stabi ar balstiem.⁴

20. gadsimta 20.-30. gados Latgales ielas rajons bija blīvi apbūvēts un tajā darbojās dažādi ebreju uzņēmumi, finanšu iestādes un tirdzniecības vietas. Tagadējā Latgales ielā 33 atradās pārtikas preču uzņēmums “Etkins un Lurjē”, savukārt mūsdienu Latgales ielā 71 bija

⁶ <https://enciklopedija.lv/skirklis/20833-Pirmais-pasaules-karš-Latvijā>

⁷ Pastare E., Uškāns A., Nezināmā Rēzekne. Ceļvedis ziņkārīgajiem. Rēzekne: Nezināmā Rēzekne, 2020, [82].- [83.] lpp.

⁸ Līpenīte A., Strods K., 100 fakti par Rēzekni. Rēzekne: Latgales Kultūrvēstures muzejs, 2020

⁹ Rēzekne septiņos stāstos. Rīga: Nacionālais apgāds, 2002, 9. lpp.

¹⁰ Pastare E., Uškāns A., Nezināmā Rēzekne. Ceļvedis ziņkārīgajiem. Rēzekne: Nezināmā Rēzekne, 2020, 71.- 72. lpp.

tirgotava, kas piederēja Īzakam Falkenšteinam – vienam no turīgākajiem tālaika Rēzeknes uzņēmējiem. Tagadējās Latgales ielas un Brīvības ielas vēsturiskie rajoni visblīvāk koncentrēja ebreju uzņēmumus¹¹ un tiek uzskatīti par spilgtākajiem Rēzeknes ebreju vēstures un sociālās atmiņas manifestāciju glabātājiem.

1934. gadā Latvijā notika t. s. Ulmaņa apvērsums, kad valstī notika varas sagrābšana un iestājās autoritārais Ulmaņa režīms.¹² Šī laika pavērsienu ietekmē Rēzeknes pilsētas valdē tika pieņemts lēmums pārdēvēt vairākas ielas, tādējādi arī Latgales prospekts pārtapa par 15. maija ielu, izceļot 15. maija valsts apvērsumu. 1936. gadā tika pārbūvēta ielas senākā celtne – mūsdienās mums pazīstamā Katoļu vidusskolas ēka.⁸ Zināms, ka ap šo laiku ielā darbojās ebreju pārstāvja Leizera Levina gaļas tirgotava, kas atradās 15. maija ielā 73, taču nav noskaidrots, vai ēka ir saglabājusies līdz mūsdienām.

1940. gada 17. jūnijā saskaņā ar Padomju Savienības un Latvijas republikas noslēgto līgumu Rēzeknē, tapāt kā visā valstī, ieradās Sarkanā Armija. Tā mērķis bija rietumu robežas aizsardzība.¹³ Ļaudis sarkanarmiešus sagaidīja ar ziediem un lielu prieku.¹⁴ Nākotnē par godu šim notikumam iela ieguva nosaukumu 17. jūnija iela. Līdz 2022. gadam 9. novembrim Latgales ielā 1 atradās piemineklis “Rēzeknes atbrīvotājiem” jeb “Aļoša”, kas tika uzcelts par godu Sarkanās Armijas karavīriem, kuri 1944. gada jūlijā no Rēzeknes padzina nacistiskās Vācijas armiju. Saskaņā ar 2022. gada 16. jūnijā Saeimā pieņemto likumu “Par padomju un nacistisko režīmu slavinošo objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā” un “Latvijas Republikas teritorijā esošo padomju un nacistisko režīmu slavinošo objektu sarakstu, kuri ir demontējami līdz šī gada 15. novembrim” padomju piemineklis “Rēzeknes atbrīvotājiem” 2022. gada 9. novembrī tika demontēts. Notikuma vietā visu laiku dežurēja policija. Process noritēja bez incidentiem. Skulptūra tika nogādāta Latvijas Okupācijas muzejā.²⁰

No 1941. līdz 1945. gadam valsts un pilsēta cieta kara postu. Liela daļa ēku tika iznīcinātas. Rēzekne ir viena no Otrajā pasaules karā visvairāk izpostītajām Latvijas pilsētām, kas lielākos zaudējumus cieta 1944. gada 6. aprīlī – padomju aviācijas bombardēšanas laikā.¹⁵ Diemžēl cieta arī nevainīgie civiliedzīvotāji. 1942. gadā piedzīvots viens no tumšākajiem

¹¹ Ebreju Rēzekne. Rīga: Creative Museum, 2017, 74-77. lpp.

¹² <https://enciklopedija.lv/skirklis/62580-Kārļa-Ulmaņa-autoritārais-režīms-Latvijā-1934-1940-gadā>

¹³ <https://enciklopedija.lv/skirklis/22214-padomju-okupācija-Latvijā,-1940-1941-gads>

¹⁴ Никонов В., Резекне перед третьим пришествием. Nacionālo un reliģisko kultūru pētniecības centrs, 2018, 311. lpp.

¹⁵ “Diena”- ISSN 1407-1290. - (2001, 24. sept.), 5. lpp.

²⁰ Vietējā Latgales Avīze. - ISSN 2255-9418. - Nr. 44 (2022, 11. novembris), 2. lpp.

Latgales un Latvijas vēstures notikumiem – Audriņu ciema traģēdija. Ciems tika nodedzināts, bet ciema iedzīvotāji – nošauti. Daļa no apšaudē iznīcinātajiem 4. janvārī tika nogalināti tieši Rēzeknes tirgus laukumā (mūsdienās Centrāltirgus).¹⁶ Mūsdienās notikuma vietas tuvumā uz sienas atrodas piemiņas plāksne ar bojā gājušo Audriņu ciema iedzīvotāju vārdiem. Savukārt 4. janvārī katru gadu tiek rīkoti Audriņu traģēdijai veltīti atceres pasākumi.

Pēc Otrā pasaules kara beigām, nostiprinoties Padomju varai, sekoja Staļina rīkojums par pēckara atjaunošanas darbu uzsākšanu Latvijas teritorijā, kuru galvenais mērķis bija tautsaimniecības atjaunošana un uzlabošana.¹⁷ Pilsētas piedzīvoja aktīvu industrializāciju, kuras rezultātā tika uzcelti daudzi rūpniecības uzņēmumi. Vadošās nozares ir bijušas mašīnbūve, metālapstrāde un pārtikas rūpniecība.¹⁸ Latgales ielā (tolaik – 17. jūnija iela) 1954. gadā tika uzcelta Rēzeknes autoosta un atjaunota “Universālveikala” ēka, bet 1961. gadā uzbūvēts kinoteātris “Rēzekne”, kurš vēlāk, 90. gados, pārtapa par teātra studiju “Joriks”. 20. gadsimta 60. gados ielā darbojās Sadzīves pakalpojumu kombināts un Daugavpils kombināta “Latgales konservi” filiāle.¹⁹ Iela kļuva par galveno svētku norises vietu, kur notika 17. jūnija ielas svētki, kas paredzēja 1940. gada pilsētas atbrīvošanas un Padomju varas atjaunošanas Latvijā godināšanu. Iela nosaukumu saglabāja līdz Latvijas neatkarības atjaunošanas laikam, kad to pārdēvēja par Latgales ielu.

¹⁶ Sausnītis K., Silabriedis J., Stulpāns J., Vējāns A., Neaizmirsti Audriņus. Rīga: “Liesma”, 1966, 159.-160. lpp.

¹⁷ Панорама Резекне. - ISSN 1407-9593. - (12 июня 2020), 24. lpp.

¹⁸ Зnamya Truda (1974, 12. septembris)

¹⁹ Рудко, Н., Резекне. Рига: Лиесма, 1974, 26. lpp.